

Pozabljena obletnica: Vodstvo IZUM-a je pozabilo na 35. rojstni dan COBISS

Institut informacijskih znanosti v Maribor (IZUM) je 20. decembra 2022 s premiero dokumentarnega filma z naslovom *Od kartice do klika* obeležil 30-letnico svojega delovanja, odkar je bil leta 1992 izločen iz Univerze v Mariboru in ga je Vlada Republike Slovenije razglasila za samostojni javni zavod z namenom razvoja in delovanja sistema in servisov COBISS. Ob tem pa so avtorji filma in organizatorji prireditve pozabili na 35. rojstni dan COBISS-a, brez katerega IZUM-a ne bi bilo ...

Piše: Tomaž Seljak

Organizacijski model sistema COBISS je svetovna inovacija z najvišjim možnim "donosom" glede na stroške.

Ko sem 21. decembra 2022 na to opozoril vodstvo IZUM-a s pripisom "*Vredno čestitke*", se mi je direktor Instituta dr. **Aleš Bošnjak** za opomnik zahvalil, na **Facebook** strani *COBISS - poti do znanja* pa je bilo nato objavljeno obvestilo: "*COBISS, vse najboljše za 35. rojstni dan! Predvsem pa hvala vsem vam, marljivim knjižničarkam in knjižničarjem, ter drugim, ki ga ustvarjate skupaj z nami.*"

Facebook: COBISS - poti do znanja, IZUM Maribor

Preoblikovanje IZUM-a v samostojni javni zavod države **Slovenije** je sledilo razpadu **Jugoslavije** in posledično razveljavljenemu (na kožo IZUM-a spisanemu) razpisu **Zveznega sekretariata za razvoj** za izbiro nosilca funkcij informacijskega servisa **SZTIJ** (Sistema znanstvenih in tehnoloških informacij Jugoslavije) kot tudi ambicijam takratnega vodstva IZUM-a, da nadaljuje z implementacijo **COBISS**-a tudi zunaj meja Slovenije. Zato je bil IZUM leta 1992 z vladnim odlokom vsebinsko opredeljen kot *"informacijski infrastrukturni servis KIS/SZTI in nosilec razvoja skupnih osnov knjižničnega informacijskega sistema ter znanstvenega informiranja in komuniciranja v Republiki Sloveniji"*, njegova mednarodna usmeritev pa je bila opredeljena kot *"izvoz ter uvoz blaga in storitev v okviru dejavnosti"*.

Kot rojstni dan COBISS-a se šteje 21. december 1987 - dan, ko je predsedstvo takratne **Skupnosti jugoslovanskih nacionalnih knjižnic** na seji v **Beogradu** sprejelo *Skupne osnove računalniško podprtega knjižničnega informacijskega sistema SFRJ*.

Rojstni list COBISS-a

<p>ZAJEDNICA JUGOSLAVENSKIH NACIONALNIH BIBLIOTEKA</p> <p style="text-align: right;">21.12.1987</p> <p>Zajedničke osnove kompjutoriziranog bibliotečno informacijskog sistema SFRJ</p> <p>1. Uzajamni katalog</p> <p>Uzajamni katalog je zajednička online bibliografska baza podataka SR/SAP u SFRJ koja se formira kao rezultat koordinirane i jedinstvene bibliografsko-kataložne obrade bibliotečne građe a u kojem suraduju nacionalne i sveučilišne biblioteke i Jugoslavenski bibliografski institut.</p> <p>Baza podataka formira se na temelju kooperativnog prikupljanja bibliografskih podataka što je prije svega podjela poslova oko vrlo dugotrajnog i zahtjevnog postupka obrade bibliografske građe, odnosno racionalizacija obrade. Ovim načinom postižemo da svaka bibliografska jedinica bude obrađena jedanput i na jednom mjestu u sistemu a nakon toga dostupna svima. Kooperativni online katalog će poslužiti nacionalnim i sveučilišnim bibliotekama kao središtnim sistemima u SR/SAP kao izvor podataka prilikom uspostavljanja vlastitih baza podataka za njihove lokalne potrebe.</p> <p>Nacionalne i sveučilišne biblioteke SR/SAP i Jugoslavenski bibliografski institut unose zapise najprije u vlastite baze podataka na svojim sistemima. Nakon završene obrade zapis se verificira od strane za to zaduženog bibliografskog centra i potom se kopira u zajedničku bazu, odnosno u uzajamni katalog na nivou Jugoslavije. Uz bibliografske podatke uzajamni katalog sadrži i podatke o lokaciji, to je šifru biblioteke u kojoj se publikacija nalazi.</p> <p>Sudionici u uzajamnom katalogu mogu biti načelno sve biblioteke a u fazi formiranja to su nacionalne biblioteke i JBI koje u svojim republikama i pokrajinama mogu dogovorno odlučiti u skladu s koncepcijom BIS-a koje biblioteke unutar njihovog područja mogu sudjelovati u kreiranju kataloga.</p> <p>Uzajamni katalog sadrži bibliografske zapise u formatu UNIMARC za sve domaće i strane monografske i serijske publikacije kao i za ostalu građu, koja se obrađuje u nacionalnim i sveučilišnim bibliotekama te članke iz domaćih časopisa i članke naših autora u stranim publikacijama.</p>	<p>Funkcije uzajamnog kataloga</p> <ul style="list-style-type: none"> - uzajamna katalogizacija - online pretraživanje baze podataka - izlazni produkti (kat.listići, bibliografije i dr.) - međubibliotečna posudba - koordinacija nabave. <p>Uspostavljanje uzajamnog kataloga počinje 1.1.1988.</p> <p>2. Kompjutorska infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nacionalne i univerzitetske biblioteke razvijat će računarsku mrežu u kojoj će biti svi sistemi međusobno vezani preko JUPAK mreže za prenos podataka. - uzajamni katalog odnosno uzajamna baza podataka nalazi se na računarskom sistemu VAX 8800 u Računarskom centru Univerziteta u Mariboru, koji obavlja funkcije host centra i razvija programsku opremu. - dogovoreno je da se nabavi kompatibilna kompjutorska oprema, koja će omogućiti racionalno i efikasno funkcioniranje sistema. - nabavljena oprema će poslužiti potrebama BIS i SNTI za uspostavljanje i pretraživanje relevantnih baza podataka. <p>3. Zadaci za koje se predlaže sufinansiranje od strane Saveznog fonda za podsticanje tehnološkog razvoja</p> <ul style="list-style-type: none"> - Priključak svih nacionalnih i sveučilišnih biblioteka i JBI na JUPAK sa minimalno jednim video terminalom i odgovarajućim printerom - izvođenje svih funkcija host centra - razvoj jedinstvene programske opreme - koordinacija stručnih radova od zajedničkog značaja.
---	---

SKUPNOST JUGOSLOVANSKIH NACIONALNIH KNJIŽNIC

21. 12. 1987

Skupne osnove računalniško podprtega knjižničnega informacijskega sistema SFRJ

1. Vzajemni katalog

Vzajemni katalog je skupna online bibliografska baza podatkov SR/SAP v SFRJ, ki se formira kot rezultat koordinirane in enotne bibliografsko-kataložne obdelave knjižničnega gradiva, pri kateri sodelujejo nacionalne in univerzitetne knjižnice ter Jugoslovanski bibliografski institut.

Baza podatkov se oblikuje na osnovi kooperativnega zbiranja bibliografskih podatkov, kar predstavlja predvsem porazdelitev dela pri zelo dolgotrajnem in zahtevnem postopku obdelave knjižničnega gradiva oziroma racionalizacijo obdelave. Na ta način dosežemo, da bo vsaka bibliografska enota obdelana enkrat in na enem mestu v sistemu in zatem

dostopna vsem. Kooperativni online katalog bo služil nacionalnim in univerzitetnim knjižnicam kot središčem sistema v SR/SAP kot vir podatkov pri vzpostavljanju lastnih baz podatkov za njihove lokalne potrebe.

Nacionalne in univerzitetne knjižnice SR/SAP in Jugoslovanski bibliografski institut vnašajo zapise najprej v lastne baze podatkov na svojih sistemih. Po zaključeni obdelavi se zapis verificira s strani za to zadolženega bibliografskega centra in nato kopira v skupno bazo oz. v vzajemni katalog na nivoju Jugoslavije. Poleg bibliografskih podatkov vsebuje vzajemni katalog tudi podatke o lokaciji, tj. šifro knjižnice, v kateri se publikacija nahaja.

Udeleženci v vzajemnem katalogu so načeloma lahko vse knjižnice, v fazi vzpostavljanja pa so to nacionalne knjižnice in JBI, ki v svojih republikah in pokrajinah lahko v skladu s koncepcijo KIS (knjižničnega informacijskega sistema) sporazumno odločajo, katere knjižnice znotraj njihovega področja lahko sodelujejo pri kreiranju kataloga.

Vzajemni katalog vsebuje bibliografske zapise v formatu UNIMARC tako za vse domače in tuje monografske in serijske publikacije kot tudi za drugo gradivo, ki se obdeluje v nacionalnih in univerzitetnih knjižnicah, ter članke iz domačih časopisov in članke domačih avtorjev v tujih publikacijah.

Funkcije vzajemnega kataloga:

- vzajemna katalogizacija
- online iskanje v bazi podatkov
- proizvodi (kataložni listki, bibliografije idr.)
- medknjižnična izposoja
- koordinacija nabave

Vzpostavljanje vzajemnega kataloga se prične 1. 1. 1988.

2. Računalniška infrastruktura

- Nacionalne in univerzitetne knjižnice bodo razvijale računalniško mrežo, v kateri bodo vsi sistemi med seboj povezani preko JUPAK mreže za prenos podatkov.
- Vzajemni katalog oz. vzajemna baza podatkov se nahaja na računalniškem sistemu VAX 8800 v Računalniškem centru Univerze v Mariboru, ki opravlja funkcije host centra in razvija programsko opremo.
- Dogovorjeno je, da se nabavi kompatibilna računalniška oprema, ki bo omogočila racionalno in učinkovito funkcioniranje sistema.
- Nabavljena oprema bo služila potrebam KIS in SZTI (sistema znanstvenih in tehnoloških informacij) za vzpostavljanje in iskanje v relevantnih bazah podatkov.

3. Naloge, za katere se predlaga sofinanciranje s strani Zveznega sklada za spodbujanje tehnološkega razvoja

- Priklučitev vseh nacionalnih in univerzitetnih knjižnic ter JBI na JUPAK z minimalno enim video terminalom in ustreznim tiskalnikom.
- Izvajanje vseh funkcij host centra.
- Razvoj enotne programske opreme.
- Koordinacija strokovnih nalog skupnega pomena.

Na navedenih temeljih sistema vzajemne katalogizacije je bil leta 1991 promoviran Kooperativni online bibliografski sistem in servisi - COBISS. Ob razpadu Jugoslavije istega leta je v sistemu sodelovalo 55 knjižnic iz vseh njenih nekdanjih republik, od tega 33 iz Slovenije, 10 iz **Srbije**, 4 iz **Bosne in Hercegovine**, 4 s **Hrvaške**, 3 iz **Črne gore** in 1 iz **Makedonije**. Knjižnice zunaj Slovenije so se zatem izključile iz skupnega sistema vzajemne katalogizacije, skoraj vse pa so postopoma obnovile sodelovanje z IZUM-om in v svojih državah vzpostavljajo avtonomne knjižnične informacijske sisteme na platformi COBISS z vzajemno katalogizacijo v mreži COBISS.Net. V mrežo COBISS.Net je bilo na 35. rojstni dan COBISS-a vključenih skupaj **1452 knjižnic**, od tega 925 iz Slovenije (vključno z vsemi šolskimi), 255 iz Srbije, 101 iz BiH, 72 iz Severne Makedonije, 48 iz Črne gore, 39 iz **Albanije**, 10 s **Kosova** in 2 iz **Bolgarije**. Hrvaška je leta 1991 šla svojo pot in danes njene knjižnice uporabljajo 5 različnih med seboj nepovezanih sistemov.

Kot dolgoletnega direktorja IZUM-a me je meseca maja producent uvodoma omenjenega dokumentarnega filma, **Boštjan Batič** (sodelavec oddelka Odnosi z javnostmi v IZUM-u), povabil k sodelovanju pri pripravi dokumentarnega filma o razvoju IZUM-a in njegovih storitev, kar pa sem odklonil z naslednjo obrazložitvijo:

"Ker sem bil leta 2017 zaradi mojih javno predstavljenih razvojnih težav IZUM-a in projekta COBISS.Net po sklepu Upravnega odbora IZUM-a deložiran iz IZUM-a, ne morem sprejeti vašega povabila, da v dokumentarnem filmu o razvoju IZUM-a in njegovih storitev predstavim svoj pogled na začetke in vizijo IZUM-a. Ker aktualni direktor IZUM-a zavrača ugotovitve in predloge Civilne iniciative za rešitev strateških razvojnih vprašanj javnega zavoda IZUM in projekta COBISS.Net (www.zacobiss.net), vi pa v imenu zaposlenih v UO IZUM-a to podpirate, tudi ne vidim potrebe, da presojo relevantnosti mojih stališč do razvojnih vprašanj od ustanovitve IZUM-a do danes prepustim 'režiserjem' dokumentarnega filma."

Do navedene deložacije je prišlo po objavi mojega članka z naslovom *IZUM in COBISS.Net brez perspektive?* v sobotni prilogi **Večera** ([vir](#)). Sklep o prepovedi uporabe pisarne v IZUM-u in e-naslova tomaz.seljak@izum.si je bil sprejet na seji **Upravnega odbora IZUM-a** 27. februarja 2017 na predlog njegovega predsednika **Bruna Rednaka** in takrat tudi člana stranke **SMC**, sicer zaposlenega na **Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ)**. Istega dne je skupina evropskih poslancev iz Slovenije poslala predsedniku vlade in predsedniku **Državnega zbora** pismo podpore meni in projektu COBISS.Net ([vir](#)).

Priložnostno dobrikanje direktorja IZUM-a knjižničarkam in knjižničarjem, kar lahko tokrat vidimo na Facebook strani COBISS-a, je zaslediti že nekaj let in je zanj tudi koristno. Predstavniki knjižnic imajo namreč v nezakonito sestavljenem Upravnem odboru IZUM-a večino, in ker večina nima potrebnih kompetenc za odločanje o strateških razvojnih vprašanjih IZUM-a in projekta COBISS.Net, slepo sledijo pojasnilom direktorja in soglašajo, da mu ni treba odgovarjati na vprašanja, ki zadevajo netransparentno poslovanje IZUM-a ter ugotovitve in predloge Civilne iniciative za IZUM in COBISS.Net ([vir](#)). Tako so dr. **Alešu Bošnjaku** pred kratkim podelili tudi še en direktorski mandat. Proti je glasoval le eden od predstavnikov ustanovitelja IZUM-a, ki edini ni v konfliktu interesov.

Glede zaslug marljivih knjižničark in knjižničarjev pri "ustvarjanju" COBISS-a pa kot vodilni avtor sistema dobro vem, da je pri organizacijski in vsebinski zasnovi sistema COBISS sodelovalo le nekaj kreativnih knjižničark in knjižničarjev, nekaj tisoč zaposlenih v knjižnicah pa danes brezplačno uporablja aplikacije COBISS pri obdelavi knjižničnega gradiva in pri drugih opravilih v nacionalnem knjižničnem informacijskem sistemu COBISS.SI. Navedeno pa ne delajo za IZUM, ki bi se jim moral za to zahvaljevati, temveč je to njihova delovna obveznost v službi uporabnikov knjižnični storitev.

Organizacijski model sistema COBISS je svetovna inovacija z najvišjim možnim "donosom" glede na stroške. Koristi se med drugim odražajo v visoki učinkovitosti knjižnic pri obdelavi/katalogizaciji knjižničnega gradiva, visoki kakovosti bibliografskih zapisov, multifunkcionalnosti baz podatkov, učinkoviti dostopnosti knjižničnega gradiva in v transparentnosti rezultatov raziskovalnega dela. Zasluge za to pa nimajo "predvsem" knjižničarke in knjižničarji, temveč snovalci organizacijskega modela sistema in aplikacij COBISS.

Ob tem je vodstvo IZUM-a verjetno tudi taktično pozabilo, kako so nekatere knjižničarke in knjižničarji celo:

- nasprotovali integriranemu vodenju knjižničnih katalogov in bibliografij v sistemu COBISS,
- nasprotovali vključitvi manjših splošnih in šolskih knjižnic v COBISS.SI,
- pri pripravi *Zakona o knjižničarstvu* pred letom 2000 nasprotovali opredelitvi COBISS-a kot nacionalnega sistema in
- leta 2010 (s pomočjo **Odvetniške družbe Čeferin**) nasprotovali uveljavitvi kriterijev za ugotavljanje njihove usposobljenosti za vzajemno katalogizacijo, ki je pogoj za kakovost bibliografskih zapisov v sistemu COBISS.SI.

Nasprotovanje vodje **Univerzitetne službe za knjižnično dejavnost** na **Rektoratu Univerze v Ljubljani** leta 2017 predlogu, da se **Rektorska konferenca** pridruži pobudi skupine evropskih poslancev iz Slovenije, da se projekt COBISS.Net uvrsti med strateške projekte mednarodnega razvojnega sodelovanja Republike Slovenije, kot sta to pred tem že storila **MIZŠ** in **SAZU**, pa je bilo že več kot absurdno.